

Sa'dî'nin *Gülüstan*'ı, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinin Arnavutluk'la ilgili bölümleri, *Bin Bir Gece Masalları*'ndan ve Nasreddin Hoca fıkralarından seçmeler bu tercümelerin başlıcalarıdır. Dönemin önemli dergilerini Koniçalı Fâik Bey (Thrang Spiro) Londra'da *Albania*, Brüksel'de *Küçük Albania* ve Boston'da *Djell* (güneş) adları altında çıkarmıştır.

XX. yüzyılın başlarında Arnavutça'nın ortak bir yapıya yöneltilmesi ve Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet oluşu, edebiyatta ve yayın hayatında yeni bir çığır açtı. Ortak dil çalışmaları ve özellikle bu dönemde kurulan edebiyat komisyonunun çalışmaları sonucu sözlükler ve gramer kitapları çıkarılmaya başlandı. Tiran'da bulunan Şeriat Şurası "Kur'an tefsiri", "dinî araştırmalar", "amelî, dinî mâlumat", "cuma günü öğütleri" gibi konularda birçok kitap yayımladı. Murad Bey Top-tani'nin *Malli-i Afdheut* (vatan hasreti) adlı ağırtı, Hâfız Ali İşkodra'nın *Mevlid*'i, İbrâhim Hâfız Dallı'nın *Kur'an Shqip*'i (Kur'an tefsiri) diğer önemli eserler arasındadır. Ayrıca 1920'de Tiran'da *Zann-i Nalte* (yüksek ses) adında İslâmî bir dergi yayımlanıyordu. *Sultan Hamid* adlı tarihî romanın yazarı Kadriye Hanım, kitabı neşredilen ilk Arnavut kadın yazar sıfatını kazandı. Arnavutluk halk edebiyatı masallar, halk şiirleri, bilmece ve atasözleri açısından çok zengindir.

1945 sonrası Arnavut edebiyatında ortaya konulan eserlerde, toplumda meydana gelen sosyal ve iktisadî değişmelerin büyük etkisi görülmeye başladı. Sosyalist düşüncenin hâkim olduğu devlet kendi sistemine ters düşen eserlerin yayımlanmasına izin vermeyince yazılan kitaplar bu sisteme uygunluk göstermek zorunda kaldı. Sistemin din ve dinî düşüncelere karşı sert tutumu da bu sahada eser çıkmasını engelledi; hatta elde bulunan dinî eserlerin okunması yasaklandı. Arnavut edebiyatı bu dönemde daha çok romancılık sahasında gelişme gösterdi; İsmail Kadere roman yazarlarının en önemlilerindendir.

V. MİMARİ ESERLER

Osmanlılar devrinde Arnavutluk diye bilinen yerlerin yerleşim merkezlerinden bir kısmı bugün Yugoslavya ve Yunanistan sınırları içinde kalmıştır. Halen Yugoslavya'da bulunan Ölgün, Manastır, Ohri gibi birçok şehirdeki cami, medrese, han, hamam, kervansaray, köprü vb. eserler eski kayıtlarda Arnavutluk san-

cağı içinde gösterilmektedir. Arnavutluk sınırları içinde kalmış Akçahisar, Avlon-ya, Berat, Draç, Ergiri Kasrı, Görice, İlibasan, İşkodra, Tepedelen gibi yerlerdeki 1000'e yakın tarihî eserden (bir listesi için bk. Ayverdi, IV, 420) ne kadarının bugün ayakta durduğu kesin olarak bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 104-130; VIII, 610-744; *Une Confédération Orientale: Comme Solution de la Question d'Orient*, Paris 1905, s. 113-129; M. E. Durham, *Studi Albania*, London 1909; a.mlf., "Albania Past and Present", *As.Af.*, IV/1 (1917), s. 4-16; N. Jorga, *Brève histoire de l'Albanie et du peuple Albanais*, Bucarest 1919; A. Baldacci, *Studi Speciali Albanesi*, Rome 1932-33, 1938, I-III; J. G. Kerpoupolos, *Albanie, ouvrages et articles de revue parus de 1555 à 1934* (nşr. Flamme), Athens 1934; T. W. Arnold, *The Preaching of Islam*, London 1935; J. K. Birge, *The Bektashi Order of Dervishes*, London 1937; Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, İndeks; C. S. Coon, *The Mountains of Giants: A Racial and Cultural Study of the North Albanian Mountain Geghs*, Cambridge, Mass. 1950; M. Hasluck, *The Unwritten Law in Albania*, Cambridge 1954; a.mlf., "The Nonconformist Moslems of Albania", *MW*, XV/4 (1966); Halil İnalıcık, *Süreti-İ Defteri-i Sancak-i Arvanid*, Ankara 1954; a.mlf., "İskender Bey", *İA*, V/2, s. 1079-1082; a.mlf., "İskender Beg", *Eİ²* (İng.), IV, 138-140; a.mlf.—S. E. Mann, "Arnawutluk", *Eİ²* (İng.), I, 650-658; S. Skendi, *Albania*, New York 1956; a.mlf., "Religion in Albania During the Ottoman Rule", *SOF*, XV (1956), s. 311-327; Mehmet Shehu, *On the Experience of the National Liberation War and on the Development of the National Army*, Tirana 1963; Kristo Frasheri, *The History of Albania*, Tirana 1964; Zeynullah Özyaşar, *Manzûmetü'l-mevlid fi faizli'l-mevcûd bil-lisâni'l-Arnaûd*, Dimaşk 1970; Ramazan Mafmullaku, *Albania and the Albanians*, London 1975; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri* IV, s. 420; Muhammed Mofaku, *eş-Şekâfetü'l-Albaniyye fi'l-ebcediyyeti'l-'Arabiyye*, Küveyt 1983; a.mlf., "el-Albâniyyûn", *MMLADm.*, LXIII/4 (1988), s. 677-684; *The Statesman's Year Book 1984-1985*, London 1984, s. 63; A. Popovic, *L'Islam balkanique*, Berlin 1986, s. 11-65; a.mlf., "La Situation actuelle des communautés musulmanes des Balkans, de la Hongrie, de la Pologne et de la Finlande", *L'Islam en Europe à l'époque moderne (Actes)*, Paris 1985, s. 108-110, 129-153; Hans Joachim Kissling, "Zur Frage der Enfange des Bektasitums in Albanien", *Orleans*, XV, Leiden 1962, s. 281-286; Hasan Kaleşi, "Arnavut Hikâyelerinde Türk Tesirleri", *TDA*, sy. 8 (1980), s. 145-203; George W. Gawrych, "Tolerant Dimension of Cultural Pluralism in the Ottoman Empire: The Albanian Community, 1800-1912", *IJMES*, XV (1983), s. 519-536; Stephen R. Bowers, "The Islamic Factor in Albanian Policy", *JIMMA*, V/1 (1984), s. 123-135; K. Süsseim, "Arnavutluk", *İA*, I, 573-592; *EBR*, I, 417-423; M. L. Chaumont, "Albania", *Eİr*, I, 806-810.

MUSTAFA L. BİLGE

ARNOLD, Sir Thomas

(1864-1930)

İslâm medeniyeti ve sanat tarihi üzerine yayınları bulunan İngiliz müsteşrik.

19 Nisan 1864'te doğdu. Lise öğrenimini Cambridge'te Magdalene College'de gördü. 1888-1898 yılları arasında Hindistan'da Aligarh'ta Mohammedan Anglo - Oriental College'de felsefe öğretmenliği yaptı. 1898-1904 yıllarında Lahor'da Government College'de felsefe profesörü olarak ders verdi. 1904'te İngiltere'ye dönerek 1909'a kadar India Office'te yardımcı kütüphanecilik yaptı. 1909-1920 yılları arasında İngiltere'de Hindistan'dan gelen öğrencilere öğretim danışmanı olarak çalıştı. *Encyclopaedia of Islam*'ın birinci nesrinin ilk İngiliz editörü de olan Arnold, 1921'de Londra Üniversitesi'nde Arap ve İslâm araştırmaları profesörlüğüne getirildi ve ölümüne kadar bu görevde kaldı. Aynı yıl kendisine "Sir" unvanı verildi. 9 Haziran 1930'da öldü.

Eserleri. 1. *The Preaching of Islam* (London 1896). Başlangıçtan XX. yüzyıla kadar İslâm'ın yayılış tarihini müsbet bir bakışla ele alan Arnold, sağlam inanç esaslarına sahip bulunmasının İslâmiyet'in yayılışında en önemli faktör olduğunu, diğer din mensuplarına büyük müsamaha gösterildiğini ve Müslümanlığı benimsemeleri için kendilerine asla baskı yapılmadığını belirtmekte ve müsteşriklerin İslâmiyet aleyhine birçok iddialarına cevap vermektedir. Arnold'un gözden geçirerek yaptığı yeni ilâvelerle 1913 yılında tekrar neşredilen bu eser daha sonra New York, Londra ve Lahor'da defalarca basılmıştır. Bu önemli eseri Muhammed İnâyetullah Urduca'ya (*Muhammed Da'vete İslâm*, Agra 1898); Ebû'l-Fazl İzzetî (*Târîh-i Güstereş-i İslâm*, Tahran 1354 hş.) ve Habîbullah Âşûrî (*İllet-i Güstereş-i İslâm*, Tahran 1357 hş.) Farsça'ya; Hasan İbrâhim Hasan, İsmâil en-Nehrâvî ve Abdülmecid Âbidin (*ed-Da'vete ile'l-İslâm*, Kahire 1947, 1957, 1970) Arapça'ya tercüme etmişlerdir. Halil Hâlid'in Türkçe tercümesi de (*İntişâr-ı İslâm Tarihi*, İstanbul 1343) Hasan Gündüzler tarafından sadeleştirilerek aynı adla neşredilmiştir (*İntişâr-ı İslâm Tarihi*, Ankara 1971, 1982). 2. *The Caliphate-Exposition of the Political Theory and its History* (Oxford 1924; London 1965). Yazarın ikin-

ci önemli eseridir. *The Caliphate*, Cemil Muallâ tarafından *el-İlâfe* adıyla Arapça'ya tercüme edilmiştir (Dimaşk 1950). 3. *The Islamic Faith* (London 1928). 4. *Bâbü zikri'l-Mu'tezile min Kitâbi'l-Münye ve'l-emel* (Haydarâbâd 1316). İbnü'l-Murtazâ'nın *el-Münye ve'l-emel* adlı eserinin Mu'tezile ile ilgili kısmının neşridir. Bunlar dışında çeşitli ilim adamlarının makalelerini toplamak suretiyle meydana getirilen iki eserin de yayıncılığını yapmıştır. Bunların ilki Prof. E. G. Browne'un altmışıncı doğum yılı dönümü armağanı kitabı *A volume of Oriental Studies presented to Edward G. Browne, on his 60th Birthday - 7 February 1922* (Cambridge 1922), diğeri ise hayatının son yıllarında derlediği, içinde İslâm medeniyetine dair çeşitli yazılar bulunan *The Legacy of Islam* adlı eseridir. Ancak ikinci kitap onun ölümü üzerine A. Guillaume tarafından tamamlanarak yayımlanabilmiştir (Oxford 1931; London 1952). Abdülmecid Selik tarafından Urduca'ya (*Mitrâse İslâm*, Lahor 1960), Mustafa Alem tarafından Farsça'ya (*Mitrâs-ı İslâm*, Tahran 1946) çevrilen bu eserin Arapça, Fransızca ve İspanyolca tercümeleri de yapılmıştır.

Arnold, İslâm sanatları hakkında da bazı eserler bırakmıştır. 1. *Survivals of Sasanian and Manichaeon Art in Persian Painting* (Oxford 1924). 2. *Painting in Islam, A Study of the Place of Pictorial Art in Muslim Culture* (Oxford 1928; New York 1965). Bu eser İslâm resim sanatı hakkında en iyi rehber kitap olarak kabul edilir. 3. *The Islamic Book* (London 1929). Eseri Alman A. Grohmann ile birlikte yayımlamıştır. 4. *The Old and New Testaments in Muslim Religious Art* (London 1932). 1928'de İngiliz Akademisi'nde verdiği bir dizi konferanstan oluşmuştur. 5. *Bihzâd and his Paintings in the Zafarnâmah Manuscript* (London 1930). İran resim sanatı hakkında kaleme aldığı bir eserdir. Bunlar dışında, A. U. Pope'un başkanlığında yayımlanan *A Survey of Persian Art*'in (Oxford 1939) III. cildindeki resim ve kitap resimleri (minyatür) bölümünün "The Origins" kısmı (s. 1809-1819) ile aynı ciltte ve aynı bölümde "The Influence of Poetry and Theology on Painting" kısmı (s. 1904-1910) Sir Arnold'un imzasını taşımaktadır. Ayrıca Hindistan'daki Moğol devri sanatıyla da uğraşan Arnold'un, L. Binyon ile *Court Painters of the Grand Moguls* (London 1922) adlı kitabı ve yine aynı yıl

Journal of the Royal Society of Arts'da da "Indian Paintings and Muhammedan Culture" adlı makalesi yayımlanmıştır. Arnold'un bunlardan başka çeşitli ilmî dergilerde pek çok makalesi bulunmaktadır. Ölümünden sonra *The Preaching of Islam - A History of the Propagation of the Muslim Faith* üçüncü defa basıldığı gibi (London 1935), yine aynı tarihlerde *The Library of A. Chester Beatty, a Catalogue of the Indian Miniatures* de yayımlanmıştır (London 1936). J. V. S. Wilkinson ile birlikte hazırladığı *Chronicle of Akbar the great: a Description of the Akbar-nama Illustrated by the Court Painters* başlıklı eseri ise 1937'de Oxford'da basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

The Dictionary of National Biography, Oxford 1961, II, 12; Muhammed Abdülfettâh Uleyyân, *Edvâ' 'ale'l-istişrâk*, Küveyt 1400/1980, s. 81-85; I. Stchoukine, "Un historien de l'art Musulman", *Revue des arts asiatiques*, VI, Paris 1930, s. 188-190; A. Stein, "Thomas Walker Arnold 1864-1930", *Proceedings of the British Academy*, sy. 16, London 1930, s. 439-470; "Sir Thomas Arnold", *MW*, XXI/1 (1931), s. 82-83; B. W. Robinson, "Arnold, Sir Thomas Walker", *Elr.*, II, 517-518; Âzertâş Âzernûş, "Ernold", *DMBİ*, I, 298-301.

SEMAVİ EYİCE

ARPA

Eskiden kullanılan
bir ölçü birimi.

Genellikle ağırlık ölçülerinin tesbitinde standart bir birim olarak kullanılan arpa tanesi aynı zamanda uzunluk ölçü birimi olarak da kabul edilmiş, yan yana getirilmiş orta büyüklükte altı arpa tanesi bir parmak sayılmıştır.

Gerek tarih gerekse fıkıh kaynakları dirhem, dinar ve miskal ağırlıklarının arpa, buğday ve hardal gibi hububat tanelerinin ağırlıkları esas alınarak tesbit edildiğini kaydetmektedir. Belâzürî, bu şekilde ağırlık tesbitinin İslâm öncesi devirlere kadar uzandığını nakletmektedir.

Yaygın olarak herkes tarafından kullanılabilen standart ölçü aletlerinin bulunmadığı eski dönemlerde fakihler dirhem, dinar ve miskalin ağırlıklarının tesbitinde kullanılan arpa taneleri için bazı ölçüler koyarak yanılma payını asgariye indirmek istemişlerdir. Buna göre değerli madenlerin ağırlıklarını tesbit için kullanılacak arpalar orta büyüklükte, ka-

buksuz, iki ucu kesilmiş olmalıdır. Fakihlerin gösterdikleri bu titizliğe rağmen hububatla yapılan ağırlık tesbitlerinde farklı rakamlar ortaya çıkmıştır. Meselâ İbnü'l-Hümâm, Secâvendî'nin *İkismetü't-terikât* adlı eserine dayanarak 1 Hicaz dinarının (bu aynı zamanda bir miskale eşittir) 20 kırat, 1 kıratın beş arpa ve sonuç olarak 1 dinarın 100 arpa ağırlığında olduğunu belirtmektedir. Buna göre 1 şer'î dirhem Hanefîler'e göre yetmiş arpa ağırlığında olmaktadır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fakihlerine göre ise 1 miskal (dinar) yetmiş iki, 1 şer'î dirhem de 50 $\frac{2}{5}$ arpa tanesi ağırlığındadır.

Arpa taneleri ile dinar ve dirhem ağırlıklarının tesbitinde mezhepler arasında görülen bu farklılık, aynı mezhebin önceliği ve sonraki fakihleri arasında da görülmektedir. Meselâ yukarıda Hanefîler'e ait şer'î dirhem ile ilgili verilen rakam öncekilere aittir. Sonrakilere göre ise bir miskal doksan altı arpa ağırlığındadır. Değerli maden ağırlıklarının arpa ile tesbitinde görülen bu farklılık, arpanın yettiği toprağın nemli ve kurak oluşuna bağlı olarak değişik ağırlıkta bulunmasından kaynaklanmış olmalıdır. Bundan dolayı fakihler tarafından kullanılan orta büyüklükteki bir arpanın gram cinsinden tek ve değişmez ağırlığını tesbit etmek oldukça güçtür. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fakihlere göre 1 miskal (dinar) yetmiş iki arpa ağırlığındadır. 1 miskal 4,25 gr. olduğuna göre bir arpa 4,25 : 72 = 0,059 gramdır. Hanefî fakihlere göre ise 1 miskal 100 arpa ağırlığındadır. Buna göre bir arpa 4,25 : 100 = 0,0425 gr. olmaktadır.

Fıkıh kitaplarında bir ağırlık birimi olarak arpanın üs ve as katları da verilmektedir. Bu bilgilere göre arpanın üs katları habbe, tasûc, dânek ve dinar olmaktadır. As katları ise hardal, fels, fetile, nakire, kıtmîre ve zerredir.

Secâvendî'nin *İkismetü't-terikât*'ına dayanarak bu bilgileri veren İbnü'l-Hümâm, en küçük ölçü birimi olarak zerrenin gösterilmesini tenkit eder ve zerrenin bilinmeyen bir kemiyet olduğunu, var olan bir şeyin ağırlığını ölçmede kullanılamayacağını, âlimlerin değerli madenlerin ağırlıklarının tesbitinde Hicazlılar'ın hesaplamalarını esas aldıklarını, burada ise en küçük ölçü biriminin arpa tanesi olduğunu, ancak arpa taneleri farklı ağırlıkta olduklarından bir derece daha ileri giderek hesabın hardal tanesine dayandırılmasının daha uygun olacağını belirtir.